

Per Petterson: Kirottu ajan katoava virta

RISTO NIEMI-PYNTTÄRI

Keski-ikäisen miehen tunteet vanhaa äitiään kohtaan kiteytyvät Petterssonin romaanissa muutamiin erittäin vaikuttaviin kohtauksiin. Tuo kiintymys äitiin on niin voimakasta, että sitä voisi sanoa pahaksi riippuvuudeksi. Halu saada äiti olemaan vain itseä varten, halu olla vain kahdestaan äidin kanssa tuntuu olevan keski-ikäisen minäkertojan, Arvidin, ainoa tarve. Mutta ajan katoava virta kulkee kirottuun suuntaan, se ei tuo lapsuutta ja äidin läheisyyttä takaisin, se kulkee pois päin.

Romaanin alkuasetelmassa tämä äidin rakkauden saamisen toive tulee kriisiinsä kun äidissä on todettu syöpä, ja tämä päättää lähteä yksin kotiseudulla olevalle huvilalle. Arvid lähtee perään, kysymättä äidiltä edes sopiiko tälle – hän siis juoksee äidin perään kuin lapsi.

He viettävät siellä muutamia päiviä. Nyt Arvidilla olisi mahdollisuus olla äidin kanssa yhdessä ja jutella, hänen pitäisi puhua avioliittonsa kariutumisesta, mutta hän ei pysty. Äiti ja poika viettävät päivänsä erillään, vaihtaen vain muutaman sanan silloin tällöin.

Arvidin henkilöpsykologian kannalta on olennaista, että hän täysin isänsä näköinen. Niille ihmisille, joille isä oli tehtaalla hauska, Arvid oli vihamielinen. Hän on samassa tehtaassa töissä, jossa isä aiemmin. Mutta kaikkien pitämän ja arvostaman isän sijaan Arvidista piti tuskin kukaan.

Arvid välttelee ja vihaa isäänsä syystä, jota ei tunnu itsekään tietävän. Hän keskittyy äitiin, ja ainoassa kohtauksessa jossa isä on paikalla, minäkertoja kutsuu tätä viileästi ”äitini mieheksi”. Oma isä on siis suljettu rakkaudentunteiden ulkopuolelle: hän on kuin uusperheen mies, jota aikamiespoika ei voi hyväksyä.

Arvid on vittumainen mies. Petterssonin kuvaus ihmisten toiminnasta on parhaimmillaan absurdin oloisissa kohtauksissa, joissa Arvid hyökkäilee viattomien miesten kimppuun. Nimenomaan miehet ovat jostain syystä hänelle vihan kohteita. Erästä miestä hän vetää summittaisesti turpaan, toiselle hän tekee ilkeän källin ratikassa. Arvidin absurdit vihanpurkaukset ovat reaktioita, joissa on jotain yhteyttä siihen, että molemmat miehet ovat olleet Arvidille ystävällisiä kun tämä oli lapsi. Aivan kuin Arvid haluaisi kostaa heille sen, että lapsuuden päivät äidin helmoissa ovat menneet.

Pettersson on hahmottanut tarkan perhekuviolon: Arvid on keskimäinen kolmesta veljeksestä ja musertavassa välissä mustasukkaisuutensa kanssa. Hän joutuu kerta toisensa jälkeen huomaamaan, että myös muut ovat äidille tärkeitä. Tämä huipentuu kohtauksessa, jossa äiti lähtee käymään hänelle tärkeässä paikassa, ja jälleen kerran Arvid tunkeutuu mukaan. Paikka on pientila, jossa heidän perheensä esikoinen syntyi, ja jossa äiti oli viettänyt onnellisimmat vuotensa. Arvid on sietämättömän mustasukkainen pelkämästä ajatuksesta, että äiti olisi voinut olla onnellisin ennen kuin hän oli syntynytään.

Arvid haaveilee äidin ylistämisestä, mutta jostain syystä järjestää itsensä aina katastrofiin äitinsä silmissä. Esimerkiksi äidin 50 –vuotispäivillä Arvid oli päättänyt hämmästyttää kaikki vaikuttavalla puheellaan. Hän oli kirjallisesti lahjakas ja oli purkanut rakkauden tunteensa puheen muotoon, yritys päättyi kuitenkin täsmälleen päinvastoin, sillä kiitoksen sijaan hän tulikin solvanneeksi äitiään.

“Oli lauantai ja melkein keskiyö. Olin tulossa Trondhjemsveiniä pitkin kaupunkiini äitini 50-vuotispäiviltä. Olin päättänyt kävellä koko matkan Carl Berners plassille, vaikka olisin päässyt sinne metrolla vartissa, sillä minun oli pakko selvittää päätäni.

Carl Berners plassille oli pitkä matka, ilta oli pimeä, mutta katulamput valaisivat tietäni. Jotkin niistä olivat keltaisia ja jotkin melkein oransseja, ja jossain oli kylmä, sininen kajo.”

Tämän kävelyreitän kuvaus, paikkoihin liittyvät muistot, korvaavat sen mitä lukija odottaa eli mitä erityistä tapahtui äitini 50-vuotisjuhlassa. Kertoja antaa ymmärtää, että hänen täytyi selvittää päätään vain koska oli humalassa. Ne mustasukkaisuuden ja rakkauden tunteet, jotka olivat syntymäpäivillä nousevat pintaan, niihin kertojalla itsellään ei näytä olevan kosketusta. Tosiasiassa kyse oli aivan muusta kuin siitä että Arvid olisi ollut liikaa humalassa, lukija voi tunnistaa syyt, kun myöhemmin kerrotaan mitä syntymäpäivillä tapahtui.

Arvid oli juhlia varten vaihtanut maihinnousutakkinsa puvuntakkiin, hän oli kirjoittanut kaksi liuskaa pitkän puheen. Naapurin pitämän hauskan ja vaikuttavan tervetuliaispuheen jälkeen tuli hiljaisuus ja kukaan puhunut. Näin tuli tilanne johon Arvid oli varautunut ja jolloin hän kuvitteli nousevansa tilanteen sankariksi ja saavansa äidin suosion.

“Juuri kun minun piti alkaa puhua, huomasin olevani humalassa. En ollut syönyt mitään koko päivänä, minulla ei ollut ollut ruokahalua tai sitten olin vain unohtanut syödä, ja nyt olin juonut tyhjään mahaan kolme lasia sampanjaa ja yhden lasin viiniä. Kun nousin seisomaan, pääni läpi ävi meluisa tuuli, aivoissani tulvi ja tyrskysi, astahdin sivuun ja törmäsin viereiseen tuoliin. Siinä istui joku maanviljelijä puku päällä, hän haisi navetalta ja jauhoilta, joku sedistävä varmaan, olin nähnyt hänet ennenkin, eikä minulla ollut mitään sitä hajua vastaan, päinvastoin, se liittyi jotenkin lapsuuteen, ei minun lapsuuteeni mutta jonkun lapsuuteen, ja sen lisäksi että olin humalassa, olin unohtanut puheeni takintaskuun, ja takki riippui eteisessä siellä missä muutkin takit riippuivat. Asunnossa oli niin lämmin ettei kukaan jaksanut pitää takkia päällä, eikä voinut edes ajatella että olisin lähtenyt eteiseen hakemaan puhetta. Oli liian ahdasta. Lähteminen olisi ollut kiusallista. Liian moni joutuisi ausemaan matkan varrella, ja olin sitä paitsi jo kopauttanut veitsellä lasiani.

Minun piti sanoa jotain Rio Grandesta, sen muistin, mutta en muistanut mitä minun piti sanoa Rio Grandesta, mikä siinä joessa oli niin tärkeää, joten jätin aiheen sikseen, tunsin konsonanttien olevan suussani niin kallellaan että niitä olisi vaikea kiskoa ulos kokonaisina. Äitini katsoi minua rauhallisesti, lähes haaveksuen, hieman hajamielisenä, ja isäni tuijotti vastapäiseen seinään eikä ollut ainoa.

Pitelin varovasti vierustoverini tuolista kiinni. Minulla ei ollut hyvä olo. En ollut vielä sanonut mitään mutta tarvitsin taukoa. Etsin pöydältä lasiani nostaakseni sen huulilleni ja juodakseni kulauksen mutta en löytänyt sitä, ja kaiken lisäksi se oli tyhjä. Vierustoverini, maanviljelijä-setäni, näki miten käteni haparoi ympäriinsä, joten hän tarttui lähimpään pulloon, laittoi lasiini kunnan lorauksen viiniä ja ohjasi sen ulottuvilleni. Katsoin häntä. Hän nyökkäsi ja hymyili vaisusti, ja nyökkäsin takaisin, epäilemättä hän oli sedistäni parhain. Hörppäsin ison kulauksen ja laskin lasin takaisin pöydälle. Avasin suuni, seisoin jonkin aikaa sillä tavalla ja suljin suuni uudestaan. Ei kuulunut ääntäkään, eilasin, ei veitsen, yksikään haarukka ei liikahdanut. Yritin keskittyä, olin niin humalassa että se näkyi, katsoin lautasta ja hieroin silmäluomia rystysilläni niin kuin silloin kun olin pieni, päivä oli päätymässä, hyvää yötä, hyvää yötä.

- Sinulla oli ehkä jotain sanottavaa, Arvid, äitini sanoi lempeällä ja kyselevällä äänellä. Tiesin täsmälleen miltä hän näytti.

- En usko, sanoin. – En muista sinusta mitään, sanoin – en mitään, ja silloin hän sanoi:

- Ei se haittaa.

Nostin päätäni ja näin vanhimman veljeni istuvan pöydän päässä. Hän tuijotti minua raivoissaan.

Per Petterson: *Kirottu ajan katoava virta* OTAVA 2011 suom. Kristiina Huttunen